

»ХИЉАДУ ДЕВЕТ СТОТИНА ДЕВЕДЕСЕТ ДЕВЕТА«

Роман Борислава Пекића, »Цанкарјева заложба« – Љубљана 1984/

Сада је сасвим извесно: Борислав Пекић, један од најплоднијих писаца »класичних« романа, се окренуо »жанровској« литератури. Романом »Беснило« Пекић је започео продор према широј читалачкој публици. При том је, вероватно, имао у виду какве све »предности« доносе лакше теме, трилерски заплети и уопште, романи »догађаја«. Истовремено је морао имати у виду могућност стварања вакума између свог »новог романа« и »старог стваралаштва«, које се одликовало највећим вредностима добре класике. Овим желим нагласити предност ранијих Пекићевих остварења.

Ако је »Беснило« имало све одлике узбудљивог штива – што значи да се лако читало, роман »1999« тражи потпуно присуство концентрације и, нарочито, добре воље: већим делом се чита са извесним напором, што не значи да је аутор приповедачки испод сопственог нивоа, већ да је начин приповедања прилагодио миљеу теме. Наиме, »1999« је роман слутње онога што се може догодити. Пошто су Пекићеве претпоставке да ће, у будућности, завладати цивилизација робота, имао је пред собом проблем: како и чиме надоместити књишки недостатак емоција јунака књиге. Манир претпоставке му је омогућио да све романескне детаље попуни свим оним што за овај плехани свет може претпоставити његова (пишчева) машта. Ова антрополошка повест синтетизоване научне фантастике се више ослоњила на науку, него ли на фантастику. Недостатак фантастике Пекић употпуњује присуством ироније, којом мости различите периоде људске историје. Човек-робот Арио, испитујући живот изумрле и уништене људске врсте, којој делимично и он припада, налази на трагове архипелага Гулаг. Сви остаци га наводе на закључак да је то било једно од рајских места на планети где су људи, достигавши свој највећи степен развитка, живели у заједници са пацовима и осталим глодарима. Тај спој човека и животиња тумачи као чудо природе које он никада неће осетити јер у његовом свету осим робота, друга створења не постоје. Сва зверства, масовне гробнице, одсуство приватне својине и било каквих права, коментарише као добровољну сагласност живља архипелага Гулаг да се жртвује за своју цивилизацију. Стављајући у меморију робота такве податке, Пекић, на изванредан начин упозорава да изуми човекови, једнога дана могу постати његови највећи противници. Та будућа лимена цивилизација може једино опстати ако планета биолошки буде потпуно мртва; роботи се немилосрдно сбацивају са травом, лишајевима, лишћем и свим остацима природе која је после нуклеарног рата 1999. понегде остала.

Борислав Пекић је роман опскрбио научним подацима о »наравима« робота. Једнога од њих мало »покварио«, придодавши му неке особине човека и тиме унео нешто живости у радњу. Не треба сметати с ума да су пре Пекића

писци и филмски уметници нарочито, о будућим цивилизацијама говорили као о роботским заједницама. С те стране, Пекић није претерано оригиналан и нов. »1999« има извесне препознатљивости тих устаљених поступака. Не може се говорити о претераном присуству општих места, али има момената који показују да се аутор и није превише трудио да их избегне.

Ако узмемо да наша литература у Бориславу Пекићу има изузетно вредног писца и, уједно, једног од највештијих представника савременог (читај: доброг) књишког сензибилитета, онда ваља коју рећи о најновијој Пекићевој списатељској оријентацији. То што Пекић прелази на жанровско писање може (између осталог) бити знак да писац »ошљарик«, лута. Свој експеримент трагања за формом и начином приповедања је већ био пронашао и довео га до препознатљивог знака стваралачке мајсторије. Откуда сад нова колебања? Мора се признати да је то његова лична ствар и да као уметник треба да буде у стању сталног преиспитивања сопствене осећајности. Издавач романа 1999. најављује нову Пекићеву књигу под називом »Атлантис«, чиме се наставља серија романа којима писац одступа од своје претходне романескне поставке поступног, темељног приповедања. На њему је да истражује, на нама да се сналазимо у његовом експерименту. Самим тим, улога писца и читаоца је поистовећена. И један и други експеримент допуњују и убрзавају. И један, и други на себе навлаче оклоп витеза Дон Кихота. Ако је тако, онда читаоци Пекићевих књига с правом писцу замерају повлађивање комерцијалном. На страницама романа 1999. се може и ово прочитати: »Оно што мора да буде није несрећа. Несрећа је само оно што не мора бити, а ипак се догађа.« Ставимо ли на тај тас мудрости последње Пекићеве странице, писац ће се суновратити у провалију те несреће. Онога што није морало, а ипак се десило.

Можда је, доиста, близу истине да се у нашим књижевним водама тешко опстајава. Још теже задржавају освојене позиције. Хвала богу, земља смо талентованих људи, вештих сваком стварању. Величина оних који чине књижевну динамику се, управо, огледа у њиховој стваралачкој снази да не потону, да се одрже, опстану. Уз то, присутна је и наша несрећа да не умемо (или нећемо) да оценимо и признамо праве вредности. Пекић је имао срећу да буде примљен и уважаван, као што је и заслужио, за писца изузетне ерудиције. Откуда сада та »роботска литература« (мисли се на 1999) лишена Пекићеве мудрости, а бременита сувопарним сликама. Такве »новинек« нису драге читаоцима. Морамо се и сами осећати као роботи – да би нам били блиски. Не запада ли Пекић, повратком на Балкан, у проклетство које, и сам, наводи у »Златном руну«: »На Балкану се никад ништа није могло лепим. Чак и кад се златом начне писати, писанија се говнима запечатити мора.« Најрадије бих неке детаље из наведене мисли изменио, јер Пекићево стваралаштво није догле дошло, само да то, горе наведено, није сушта истина и својина писца који је своју мисао заштитио временом.